

DADES SOBRE LA TRAJECTÒRIA HISTÒRICA DE LA FIGURA DE NARCÍS DE SANT DIONÍS

DANIEL ÁLVAREZ GÓMEZ

Resum

Dades sobre la trajectòria històrica de la figura de Narcís de Sant Dionís. Sant Dionís fou un dels quatre juristes comissionats per dur a terme la compilació legal de 1413-1422 i, a més, compongué el seu Compendium de les Constitucions i Capítols de Corts del Principat (1422-1432). La fama i els trets del personatge, però, s'esvaïren o confongueren durant els segles posteriors fins a la seva recuperació per part del catalanisme del XIX. Amb posterioritat, una bibliografia més científica ha anat delimitant i reconstruint progressivament la figura del jurista. Al final de l'article, s'esbossa una definició de la seva ideologia dins del pactisme, continguda al Compendium, no del tot ben precisada pels especialistes

Paraules clau

Sant Dionís. *Compilació. Compendium. Canonge. Ardiaca. Doctor en lleis. Pactisme.*

Abstract

Some data about the historical trajectory of Narcís de Sant Dionís' figure. Sant Dionís was one of the four jurists commissioned to realize the legal Compilation of 1413-1422 and, in addition, he wrote his Compendium of the Catalan Constitutions and Chapters in Court (1422-1432). Nevertheless, the fame and features of this personality were dissipated and confused along the next centuries until its recuperation by the nineteenth-century Catalanism. Afterwards, a more scientific bibliography has been delimiting and progressively reconstructing the jurist figure. At the end of this article, a definition of his ideology within the 'pactism' is sketched. This ideology, that is contained in his Compendium, has not been completely described by the specialists.

Keywords

Sant Dionís. Compilation. Compendium. Canon. Archdeacon. Doctor in law. Pactism.

BREU INTRODUCCIÓ

La Constitució “*Per tal que les leys*”, que l’infant Alfons promulgà a instància de les Corts de Barcelona, el 31 d’agost de 1431, determinava que les lleis del Principat, Constitucions, Usatges i Capítols de Corts, fossin recollides i col·locades “*per proprijs títols o rúbriques*” (implícitament s’assenyalava l’ordenació segons els títols del Codi de Justinià) per obra de dos juristes que Ferran I havia d’escollir a proposta de les dites Corts.¹ És el principi de l’anomenada primera *Compilació*. El monarca, que es trobava al setge de Balaguer asfixiant les darreres resistències de Jaume II, comte d’Urgell, elegí oficialment, el 14 de setembre de 1413, dos juristes, Jaume Callís i Bonanat Pere, a banda de l’instigador, el canonge de Barcelona Pere Regassol (que aviat cessaria de la comissió).²

Acabada una primera etapa de la labor compiladora, el 1418, la Diputació del General del trienni 1416-1419, aparentment contradient la dita Constitució “*Per tal que les leys*” i l’elecció reial subsegüent, comissionà la conclusió de la *Compilació* a dos dels seus membres, el diputat del braç reial i doctor en decrets Francesc Basset i l’ardiaca de Ribagorça i doctor en lleis Narcís de Sant Dionís, oïdor del braç eclesiàstic.³ Les tasques d’ambdues comissions, i en especial l’empenta donada per la darrera, plasmarien en diversos exemplars la voluntat pactista de les classes elevades del Principat, representades per la Diputació del General.⁴

Sant Dionís segurament extragué material de la seva col·laboració per confegir una guia abreujada de la normativa legal catalana, que anomenà

¹ El document original és ACA, Pergamins de la Generalitat, 459. ABADAL-RUBIÓ (1910, pàg. 3-4). CARAVYC XI, pàg. 281-282. La promulgació de la mateixa Constitució per Ferran I: ACA, Generalitat, sèrie V, 232, 147, ed. a IGLESIA (2000b, pàg. 563-566).

² ACA, Generalitat, sèrie V, 232, 148; i la seva còpia: ACA, Cancelleria, Registre 2421, F 64v (BUENO, 2000, pàg. 828-829). Al voltant de l’ambaixada enviada per una comissió de 18 persones que prorrogaven les Corts de Barcelona (concloues el 31 d’agost), i el document en què venia presentada la nòmina dels juristes i instigadors, vegeu ÀLVAREZ (2013).

³ Tot el procés d’elaboració (1413-1428) es pot seguir gràcies als albarans de la Generalitat (ACA), publicats per ABADAL-RUBIÓ (1910), més els descoberts per BUENO (2000 i 2001). Vegeu també FONT I RIUS (1990). Semblances dels quatre juristes de la *Compilació* es troben a FONT I RIUS (1988, pàg. XX-XXVI).

⁴ Els manuscrits que resultaren, directament o indirecta, de la labor compiladora han estat descrits en diverses publicacions. ABADAL-RUBIÓ (1910, pàg. 23-29); FONT I RIUS (1988, pàg. XLIII-LXI); IGLESIA (2000a).

Compendium, escrita probablement entre 1422 i 1432.⁵ La seva obra, segons la bibliografia tradicional sobre la *Compilació*, hauria redundat en el propòsit d'autonomia i enfortiment de les institucions del General, definitori del pactisme.

PRIMERS TESTIMONIS

La figura de Sant Dionís, però, va perdre aviat preponderància. La mateixa naturalesa auxiliar del seu *Compendium* pogué motivar-ne, en certa manera, un ús anònim i l'escassetat de cites explícites de part d'altres juristes. La dita obra, l'única coneguda de Sant Dionís, no gaudiria més tard dels honors de la impremta.

Un dels pocs a deixar constància de la vàlua de la jurisprudència de Sant Dionís va ser el seu deixeble Tomàs Mieres. S'hi refereix al pròleg del seu *Apparatus* (1444-1465) com a preceptor seu estimadíssim, doctor en lleis, canonge de Girona i ardiaca d'Empúries i, després, al cos de l'obra, com un dels juristes que fou encarregat per les Corts de Barcelona de 1413 de produir la *Compilació*.⁶ La darrera dada, errònia, que fou escollit directament per aquelles Corts, es perpetuà en la tradició. No obstant això, Mieres afegia també que Sant Dionís va ocupar-se a confegir una *súmmula* abreujada sota els mateixos títols que la *Compilació*: l'autoritat del juriconsult gironí va furnir una base alternativa, aquest cop correcta, per a la identificació del Sant Dionís compilador i l'homònim compendiador. Mieres donava igualment altres referències d'un contacte no literari amb Sant Dionís, sinó personal.⁷

A partir d'aquest moment, seran dues les fonts per a la identitat de Sant Dionís: el seu pròleg al *Compendium*, tant a la versió llatina com a

⁵ És força possible que utilitzés per al seu opuscle escrits i esborranys de la *Compilació* segons l'albarà del 9 de juny de 1422 (vid. ACA, Albarans de la Generalitat, N-508, F 216r-v, ed. per ABADAL-RUBIÓ, 1910, pàg. 36-37, que entengueren, però, gener). Quant al *Compendium*, n'hi ha una versió llatina (amb tres manuscrits conservats) i una altra de catalana (amb vuit): vegeu VALLS i TABERNER-PUJOL i TUBAU (1927), que publicaren un dels exemplars de la llatina, el de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell, ms. 2105. La data de composició és deduïble perquè inclou en ambdues versions les Corts de Barcelona de la reina Maria (1422), però no les de 1432, excepte al ms. 5-5-31 de la Colombina (F 7r), posterior. És probable (tot i que no definitiu) que la versió llatina fos l'original i la catalana la versió posterior, perquè aquella és més llarga i perquè la majoria de Constitucions i Capítols de Corts recollits s'havien promulgat en llatí.

⁶ MIERES (II, 1621, pàg. 218 núm. 34).

⁷ MIERES (I, 1621, pàg. 222). IGLESIA (1999, pàg. 340).

la catalana, en què afirmava que era canonge de Barcelona; i el pròleg de Mieres al seu *Apparatus*, en què manifestava que Sant Dionís fou canonge de Girona. L'ardiaconat d'Empúries quedà oblidat, com també aquell ardiaconat de Ribagorça que retingué com a oïdor de comptes de la Diputació el trienni de 1416-1419, i que només la documentació administrativa registrava. A més, s'assentà en la doctrina, com s'ha dit, que fou escollit compilador el 1413 integrant una terna de la qual formaven part Callís i Pere, dada que pogué procedir de Mieres o d'una interpretació aventurada de la Constitució de 1413, "*Per tal que les leys*", que mencionava tres persones idònies.

Malgrat que les obres de Callís i Mieres figuren més sovint a les llibreries barcelonines, el *Compendium* de Sant Dionís fou llegit a la segona meitat del segle XV, com ho testifiquen alguns inventaris. A l'inventari del fill de Tomàs Mieres, Gaspar (1475-1476), a l'entrada per al volum del *Compendium* que posseï (en la versió llatina) i segurament copià el mateix autor de l'*Apparatus*, se l'anomenà "legum professore".⁸ A l'inventari d'Antoni Jaume Ça-Pila (1492) no era mencionat, sinó al·ludit, a partir d'un títol descriptiu per al *Compendium*: "*Usatges e Constitucions de Cathalunya abreujsats*". A l'inventari del jurista Lluís Llull (1496), que registrava una versió –sembla– catalana, només era anomenat "*micer Sent Dionís*".⁹

No fóra excessivament aventurat imaginar que un dels exemplars llatins conservats del *Compendium* (el de la Biblioteca Colombina de Sevilla),¹⁰ de la segona meitat del segle XV i que es troba relligat amb els colors reials d'Aragó, fos utilitzat a la cancelleria del regne de Nàpols abans d'anar a parar a Roma, on el bibliòfil Hernando Colón el comprà l'1 d'octubre de 1530.¹¹ En un dels registres de Colón, l'anomenat Abecedari B, parlant molt probablement del mateix volum, només en queda consignat el nom de

⁸ HERNANDO (2002, pàg. 447-449); MADURELL (1955, pàg. 6).

⁹ MADURELL (1955, pàg. 163 i 226). HERNANDO (2002, pàg. 545).

¹⁰ És el ms. 5-5-31, que, juntament amb la resta de la seva biblioteca, va ser llegat per Hernando Colón en segona instància (després del seu nebot Luis Colón) a la catedral de Sevilla, on es custodia des de 1552.

¹¹ La nota de compra al ms. 5-5-31 (F 94v) diu: "*Este libro costó en Roma 40 quatrines primero de octubre de 1530 y el ducado de oro vale 420 quatrines*". Vegeu també ÀLVAREZ MÁRQUEZ (2003, pàg. 79). PUIG I OLIVER (2001, pàg. 282) conjectura que potser va pertànyer a persones vinculades amb la Cort a Nàpols; no obstant això, reconeix que no ha trobat cap vestigi de l'obra o de l'autor a la bibliografia que consultà sobre la biblioteca d'Alfons IV al dit regne. També hi hagué un posseïdor italià, per certes notes en italià al principi del dit ms.

l'autor, sense més indicacions: "*Narcisus de sancto dionisio de constitutionibus cathalonie per ferdinandum regem approbatus de mano*".¹²

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES I BIOGRÀFIQUES EN ELS ERUDITS POSTERIORIS

Cap a 1586, Antonio Agustín¹³ recollia en els manuscrits 417, 418, 419 de la seva biblioteca tres exemplars en català de l'opuscle de Sant Dionís, i en el ms. 410, un altre en llatí.¹⁴ En les tres versions catalanes anomenava l'obra *Epítome* de les Constitucions de Catalunya, mentre que a la llatina referia el títol original: *Compendium*. Afegia que es trobava dividit en deu llibres com el Codi de Justinià i els llibres en rúbriques. Quant a la figura de l'autor, només indicava que fou canonge de Barcelona, passant en silenci el seu doctorat en lleis (la qual cosa es repetirà en els autors que en dependrien).

Nicolás Antonio, a la seva *Bibliotheca Hispana Vetus* (1696), donava a Narcís de Sant Dionís una entrada entre els autors "*incerti temporis*" i el recordava, gràcies a Agustín, com a canonge de Barcelona (novament sense indicar-ne el grau acadèmic), i autor d'un *Compendium* a les Constitucions de Catalunya, ordenat en deu llibres segons el Codi de Justinià. De la biblioteca d'Agustín registrava l'obra de Sant Dionís en els manuscrits 410 (no n'especifica la llengua) i 417 (en català).¹⁵

El diplomàtic danès Gerhard Ernst de Franckenau, a l'obra *Sacra Themidis Hispanae Arcana* (Hannover, 1703),¹⁶ desglossant els autors jurídics

¹² COLÓN (1992, columna 1130).

¹³ Em refereixo a l'any de l'edició del catàleg de la biblioteca d'Antonio Agustín duta a terme per López de Baylo, a Tarragona, a la impremta de Felip Mey, segurament sobre un catàleg anterior del mateix Agustín. Segueixo la publicació del catàleg en l'edició de 1772, a Lucca, referida a la bibliografia: l'editor, Joseph Roccho, agraïa a l'il·lustrat valencià Gregori Mayans y Siscar (pàg. V) l'enviament d'un exemplar de l'edició avantdita (Tarragona, 1586, Felip Mey). Per als manuscrits a la biblioteca d'Agustín vegeu, per tant, AGUSTÍN (1772, pàg. 105-106).

¹⁴ Podrien ser, respectivament, els següents manuscrits de la biblioteca d'El Escorial on finí la biblioteca d'Antonio Agustín: z-II-11, z-II-12 i z-II-13 (els catalans); i e-II-13 (el llatí). Quant al contingut complet i descripció dels dits manuscrits, vegeu ANTOLÍN (1911, PÀG. 46-52) i ZARCO CUEVAS (1932, PÀG. 96-99).

¹⁵ ANTONIO (II, 1788, pàg. 374).

¹⁶ Com se sap, aquesta obra i *Bibliotheca hispanica historico-genealogico-heraldica* potser no van ser seves, sinó del jurista Juan Lucas Cortés (1624-1701), part de la biblioteca del qual va comprar el diplomàtic danès a la seva mort (1701). Gregori Mayans va pugnar sempre per esclarir aquest possible plagi i la reedició de 1780 de la *Sacra Themidis* de Franckenau, a Madrid, conté una vehement dissertació seva en aquest sentit (FRANCKENAU, 1780, pàg. 1-14).

a partir de la biblioteca d'Antonio Agustín, sí que situa cronològicament Narcís de Sant Dionís com anterior a Mieres. Especifica també que fou canonge de Barcelona (sense esmentar el doctorat), i conegut com a *Epitomator* (qualificatiu que potser va desenvolupar a partir de la descripció d'Antonio Agustín), per haver reduït les lleis catalanes en un compendi. Dubtava que hagués estat mai imprès, tot recordant Nicolás Antonio (el qual, però, no en deia res).¹⁷ De la biblioteca d'Antonio Agustín localitza l'obra de Sant Dionís als volums 410 (que deia que es trobava en català, quan en veritat era en llatí), i als 417, 418, 419 (que no deia en quina llengua es trobaven).

L'austriacista i membre de l'Acadèmia de Barcelona Pere Serra i Postius (1671-1748) va escriure unes *Adiciones y advertencias sobre algunas equivocaciones que parece se hallan en la biblioteca de Nicolás Antonio*, en què indicava que Sant Dionís havia estat, no canonge de Barcelona, sinó de Girona, com assegurava que ja havia demostrat Pau Ignasi Dalmasas a les seves pròpies adicions a l'obra d'Antonio.¹⁸ També afirmava que Sant Dionís havia estat mestre de Tomàs Mieres i, per tant, no devia ser col·locat entre els escriptors de temps incert (reproduïu exacta l'ortografia i el subratllat del ms.):

¹⁷ FRANCKENAU (1780, pàg. 213-214). FRANCKENAU es refereix a l'edició de la *Bibliotheca hispana vetus* de 1696 (volum II, Roma), pàg. 270, que, consultada, dona el mateix resultat negatiu.

¹⁸ Biblioteca de Catalunya, ms. 2000 secció 3. Algunes de les afirmacions de Serra i Postius sobre Narcís de Sant Dionís han estat conegudes acadèmicament a través de Félix Torres Amat, que en el seu *Diccionario crítico* (1836, pàg. 212 b) les refutava tot aportant, breument, la referència d'una obra de Serra i Postius anomenada *Adiciones*, la qual de tota manera no recollia pas, en el seu *Diccionario*, en l'entrada corresponent a aquest autor (ibídem, pàg. 599-600). Però, abans, el 1816, Torres Amat en el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (CAMPABADAL, 2004, pàg. 226 i seg.), quan retreia a Francisco Pérez Bayer, el curador de l'obra de Nicolás Antonio per a l'edició de 1788, no haver-hi inclòs les adicions d'altres autors, havia afirmat que va veure a la Biblioteca Real de Madrid dos volums de Serra i Postius, els quals Campabadal entén que deuen ésser la *Bibliotheca catalana* (ms. 13604 de la Biblioteca Nacional d'Espanya); una altra obra serien aquestes *Adiciones* (el dit ms. 2000 –secció 3a– de la Biblioteca de Catalunya; DURAN-TOLDRA, 2006, pàg. 332). El ms. 13604 de la Biblioteca Nacional va ser enviat per Serra i Postius a José Vent Guell l'agost de 1736, conegut com a: *Escritores (o autores) catalanes que no están en la biblioteca de Nicolás Antonio, ni en las obras del Dr. Manescal, Dr. Bosch y Padre Morcillo, que son los autores catalanes que más han escrito sobre el presente asunto*. Quant a Dalmasas, es tracta de les anotacions que afegí al seu exemplar de la *Bibliotheca* d'Antonio. Còpies seves es troben en alguns manuscrits de la Universitat de Barcelona (ms. 21-1-11; ms. 712) i de la Real Academia de la Historia (ms. 9-28-8-5712), com recull AGUILAR (1983, pàg. 11); vegeu també CEBRIÁN (1997, pàg. 10-11). Només he pogut consultar el ms. 712, on, malauradament, no he trobat cap al·lusió a Sant Dionís.

“Tomo 2 p. *Narciso de San Dionis*: haze mención de el D. N. Antonio entre los scriptores incerti temporis; diciendo pag. 270 *Narcisus de S. Dionisio Canonicus* [sic, hauria de prosseguir *Barchinone*] en todo el articulo. Tropezo D. Nicolas lo primero poniendole entre dichos scriptores; porque sabemos floreció, poco antes, ò en el mismo tiempo que Thomas Mieres; pues fue su maestro, y assi en tiempo del Rey D. Alonso V de Aragon. A lo segundo se equivocò Dⁿ Nicolas diciendo fue canonigo de Barcelona; pues no lo fue, sino arcediano y canonigo de Gerona; como lo prueba Don Pablo Ignacio Dalmasses en la adición, à dicha Bibliotheca de D. N. Antonio, que estava trabajando”.¹⁹

Val a dir que Serra i Postius devia conèixer també Sant Dionís per un catàleg de diputats i oïdors de comptes del General que confegí.²⁰

Francisco Pérez Bayer, a l'edició de 1788 de la *Bibliotheca hispana vetus* de Nicolás Antonio, on aportà les notes, es refereix a Narcís de Sant Dionís com a comentador o glossador dels *Usatges* a partir de Franckenau, perquè, segons sembla, Pérez Bayer no va entendre que aquest autor havia mencionat Sant Dionís no com a glossador, sinó al bell mig d'una enumeració de juristes, alguns dels quals sí que foren comentadors dels *Usatges*.²¹

Més endavant, novament tornava Pérez Bayer a situar Sant Dionís com a glossador dels *Usatges* (autoritzant-se també en Franckenau), en un capítol, en nota, de la seva pròpia autoria dedicat a altres escriptors, no recollits per Antonio, que van florir des dels començaments de 1400 fins als volts de 1420. En el dit capítol, Pérez Bayer afegia que “*Narcissus a Sancto Dionysio*” va escriure entre 1412 i 1416 un *Compendi de les Constitucions de Catalunya* en llengua llemosina. Per establir el darrer any adduïa Pérez Bayer el *terminus ante quem* de la menció de Ferran I com a viu al pròleg de Sant Dionís. Evidentment, citava el pròleg català (que no conté la fórmula “*recolende memorie*” del llatí complementant el nom del monarca, i es podria interpretar com va fer Pérez Bayer) a partir d'alguna de les tres versions a la biblioteca d'El Escorial, que ja havien estat anotades per Franckenau.

¹⁹ Biblioteca de Catalunya, ms. 2000 secció 3, F 5r-v. Serra i Postius consultà, com Franckenau, l'edició de la *Bibliotheca hispana vetus* de 1696 (volum II, Roma, pàg. 270).

²⁰ Vid. FERRER I MALLOL (1984, pàg. 222-223).

²¹ ANTONIO (II, 1788, pàg. 153 núm. 3): “E Franckenau, *Sacr. Themid. Hisp. Sect. IX. à n. 13*». Igualment Pérez Bayer volgué corregir Franckenau per haver escrit: “*Canonicus Sancti Dionysii Barcinonensis*”, ja que entenia que el diplomàtic danès havia cregut que la catedral de Barcelona tenia advocació a Sant Dionís (ANTONIO, II, 1788, pàg. 374 núm. 2).

Es referia immediatament a aquests manuscrits tot donant-ne la signatura actual a la catalogació de la dita biblioteca: “Lit[tera]. Z. Plu[teus]. II. nn. 11. 12. 13”, és a dir: z-II-11, z-II-12 i z-II-13.²² Cal recordar que Pérez Bayer va rebre l’encàrrec per part de Carles III, a finals de 1761, d’elaborar un catàleg dels manuscrits llatins, grecs i hebreus d’El Escorial, que no es va arribar a publicar.²³ Aquests tres mss. mencionats havien de correspondre als mss. 417, 418, 419 de la biblioteca d’Agustín. Però, sorprenentment, Pérez Bayer no registrava el manuscrit que conté el *Compendium* llatí (e-II-13), que ha de correspondre al ms. 410 de la dita biblioteca.

A PROPÒSIT DEL SORGIMENT DEL CATALANISME INSTITUCIONAL

Cap al 1810, Antoni de Capmany escriví el seu informe històric per a les Corts de Cadis, *Práctica y estilo de celebrar Cortes en el reino de Aragón, principado de Cataluña* etc., en què recordava la figura de Narcís de Sant Dionís com la primera de tres autoritats preeminents del jurisconsultisme català, juntament amb Callís i Mieres.²⁴ Capmany citava l’exemplar llatí del *Compendium* avantdit, custodiat a la Biblioteca Colombina, que havia posseït Hernando Colón, i que pogué consultar segurament a la mateixa biblioteca catedralícia de Sevilla.²⁵ N’aportava aquest títol: “*Compendium Constitutionum Cathaloniae generalium compilatum à Narciso de Sancto Dionysio, canonico Barchinonensi et legum professore*”. Puntualitzava que es tractava d’un exemplar de mitjan segle XV amb inicials il·luminades, volum en foli, “*cubiertas de tapa, papel de carta*”. Més endavant, en el cos de l’obra, Capmany transcrivia i traduïa alguns extractes dels dos títols del *Compendium* següents, pertinents amb la seva exposició: *De celebratione generalium curiarum* i *De legibus seu*

²² ANTONIO (II, 1788, pàg. 209, núm. 1).

²³ CATALÁ SANS (2001, pàg. 237). Els ms. H-II-11 i H-II-12 de la Biblioteca d’El Escorial (ANTOLÍN, 1910, pàg. LII; 1911, pàg. 419-420) contenen un catàleg en dos volums de Pérez Bayer, inventariat el 1762, per mà del calígraf Francisco Javier de Palomares. De fet, després de la signatura dels manuscrits a la *Bibliotheca Hispana Vetus* d’Antonio, Pérez Bayer afegia el que sembla ser una referència al seu catàleg: “T. II, pàg. 224”, com fa amb altres manuscrits d’El Escorial mencionats a les notes en la dita obra.

²⁴ CAPMANY (1821, pàg. 1-2). La nòmina completa d’altres juristes catalans contenia els noms de Peguera, Berart, Fontanella, Oliva, Acaci de Ripoll (i alguns altres noms valencians i aragonesos).

²⁵ El ms. 5-5-31 de la Colombina de Sevilla, i s’hi referia per la seva signatura antiga: Est. AA Tab. 142, N° 37, que es pot llegir taxada als primers folis del dit volum.

*Constitutionibus et de interpretatione et obseruatione earum.*²⁶ L'obra de Sant Dionís, el qual situava en el segle XV, era, doncs, emblemàtica per al militar català en la seva lloança al bon funcionament de les antigues institucions del General.

Torres Amat, entre les altres dades que també incloïa a l'entrada dedicada a Sant Dionís, al seu *Diccionario crítico de escritores catalanes*, informava que aquest autor va escriure unes “*paratitla*” del codi –deia– municipal distribuïdes segons el Codi de Justinià. Afegia que va florir al segle XIV, i que va ser contemporani o anterior a Mieres, perquè havia estat el seu mestre, corregint Nicolás Antonio, de qui recordava que l'havia situat en temps incert. Per una altra banda, refutant les paraules de Serra i Postius, afirmava que fou canonge de Barcelona. Així mateix, consignava els tres volums catalans que recull la biblioteca d'Antonio Agustín (dels quals donava el títol a la dita biblioteca, a més del número d'un, 417), però no el llatí. També registrava el manuscrit de la corona d'Aragó; i, per acabar, el del monestir de Ripoll, amb el seu títol, que contenia el grau de doctor en lleis de Sant Dionís, i signatura.²⁷ A l'entrada de Jaume Callís perpetuava l'error que indicava que Narcís de Sant Dionís (canonge de Barcelona, afegia) va ser escollit al mateix temps que Callís i Bonanat Pere per a compilar les Constitucions catalanes.²⁸

El 1858, Víctor Balaguer, en el seu llibre *La libertad constitucional*, obria el capítol que dedicava a l'antiga Diputació del General tot citant Narcís de Sant Dionís, de qui deia que fou canonge i compendiador de les Constitucions de Catalunya. La cita es referia a un suposat passatge del *Compendium* (del qual no en donava cap referència manuscrita) en què s'enaltia el paper dels diputats com a defensors de les Constitucions, en qualitat de “*Nomofilaces*”, com a l'Atenes clàssica.²⁹

²⁶ CAPMANY (1821, pàg. 117 i seg.).

²⁷ TORRES AMAT (1836, pàg. 212). ACA, Còdex de la Generalitat 1; ACA, Còdex de Ripoll, 102.

²⁸ TORRES AMAT (1836, pàg. 131).

²⁹ BALAGUER (1858, pàg. 186-187). Es tracta de la següent suposada cita literal de Sant Dionís, que Balaguer donava en castellà: “*Un magistrado [...] cuyo cargo principal era defender los usages, constituciones, libertades, inmunidades, y demás derechos de la patria, igualmente que los privilegios generales y comunes concedidos á todos tres estamentos de Cataluña, para cuya defensa y observancia era lícito á todos diputados obrar con solicitud, y hacer instancias y oposiciones por medio de suplicaciones, requisiciones, protestas, apelaciones y otros remedios legales contra todos los jueces y oficiales reales y tribunales que violasen las sobredichas constituciones y demás derechos*”. I afegia Balaguer, ja deixant la cita literal: “*Venian á ser estos diputados, segun el mismo autor [Sant Dionís] observa, como aquellos que en Atenas se llamaban los Nomofilaces*”.

La cita, però, és una clàusula amb dues parts, i només la primera es troba a l'obra de Sant Dionís:

(1) Els diputats com a defensors de la llei, que remuntava en darrera instància a la Constitució 27 de les Corts de Barcelona de 1422, presidides per la reina Maria: “*Lo fruyt de les leys*”.³⁰ La dita Constitució reproduïa el capítol 14 de la *Carta del Poder dels Diputats*, normativa legal de menor categoria que una Constitució o fins i tot un Capítol de Corts, la qual fou aprovada a les Corts de Barcelona de 1413, el 25, 30 i 31 d'agost.³¹ Aquesta Carta establia la definició de la Diputació com a institució fiscalitzadora del General; i el dit capítol 14 roborava molt clarament que els diputats s'havien d'oposar amb instàncies i apel·lacions a la infracció de les lleis comesa pel rei, el primogènit o els seus oficials. La dita Carta s'edità, ampliada amb altra normativa, en diverses ocasions (1634, 1683, 1698), amb el títol del *Llibre dels quatre senyals*.³² Quant a la Constitució de la reina Maria, sí que figura al *Compendium* català de Sant Dionís i a dos dels exemplars del llatí.³³

(2) El record dels “*νομοφύλακες*” com a guardians del compliment de les lleis, equiparables amb els magistrats de diversos estats europeus.³⁴

Amb les dues parts o membres, però sense citar-hi Sant Dionís, figurà a l'obra de Campany, ja mencionada.³⁵ Abans fou el jutge de l'Audiència de Barcelona sota Felip IV, Gabriel Berart, qui, en el capítol dedicat a la Diputació

³⁰ CC, pÀG. [125-126].

³¹ ACA, Pergamí de la Generalitat 461, editat per Montagut (1995, pÀg. 129-131). Vegeu també FERRO (1988, pÀg. 274, núm. 99) i, quant a la categoria jurídica de la dita Carta, SÀNCHEZ DE MOVELLÀN (2004, pÀg. 121).

³² Hi ha una edició facsímil de la de 1634: MONTAGUT ed. (2004).

³³ Al final del títol *De legibus seu Constitutionibus, interpretatione et obseruacione earum*. Quant al *Compendi* català, sí que és resumida al ms. ACA, Còdex de la Generalitat, 1 (sense foliació), que sembla revestir un caràcter més oficial. Al llatí, només els manuscrits e-II-13 de la biblioteca d'El Escorial (F 62v) i 5-5-31 de la Colombina (6r-7v) contenen aquesta Constitució, no el ms. 2105 de la Seu d'Urgell. Curiosament, CAPMANY (1821, pÀg. 117 i seg.) no la transcriví, només copià fins a dos paràgrafs anteriors (de tota manera, més endavant sí que la reproduí directament –traduïda al castellà–, no a través del resum de Sant Dionís, *ibídem*, pÀg. 147-148).

³⁴ Els autors clàssics d'on es pogué pouar aquesta reminiscència clàssica van ser Ciceró, *De legibus* III.46, en què el concepte de limitació i confrontació dels actes dels homes respecte de la llei, amb èmfasi en el seu caràcter escrit, és un antecedent directe d'aquesta simbiosi apuntada: “*Graeci hoc diligentius, apud quos nomofilakoi creantur nec ei solum litteras [...] sed etiam facta hominum obseruabant, ad legesque reuocabant*”; Aristòtil, *Política*, 1287a.16; 1298b.26; 1323b.32; o Plató, *Leges*, en nombroses ocasions: 671d, 752e-755e, 762d, etc.

³⁵ CAPMANY (1821, pÀg. 145).

del seu *Speculum visitationis*, equiparà els diputats del General als dits funcionaris atenesos.³⁶ Berart ho extragué del *De magistratibus, eorum imperio et iurisdictione*, escrit pel jurista sicilià Garcia Mastrillo.³⁷

Relacionant, doncs, Sant Dionís amb aquesta comparació amarada d'heroisme, Balaguer sublimà la seva figura com una autoritat cabdal (si bé tergiversada) en el seu llibre en defensa de la llibertat fonamentada en institucions que s'emmirallaven en les de l'antiga corona catalanoaragonesa.

Igualment dins d'un ambient de catalanisme reivindicatiu, Andreu Balaguer i Merino publicà a *La Renaxensa*, el 10 de juny de 1874, una breu ressenya a tres articles de la *Revista de la Universidad de Madrid*, en un dels quals, escrit per Francisco de Cárdenas, s'afirmava que la primera edició impresa de la *Compilació de les Constitucions de Catalunya* era de l'any 1588.³⁸ Teodor Creus i Corominas intervingué el 10 de juliol del mateix any, també a *La Renaxensa*, per corregir igualment la data donada per Cárdenas i per anunciar que posseïa un exemplar que podria resultar una còpia de la primera *Compilació* de 1413, amb el següent títol: "*Libre de les Constitucions de Catalunya, amplifcat compendi fet de les dites Constitucions per lo honorable miçer Narcís de Sant Dionís doctor en leys canonge de Barcelona*".³⁹

Balaguer hi respongué, en *La Renaxensa* del 10 de setembre d'aquell any, per puntualitzar (amb un potser innecessari urbanisme despectiu cap a les facultats acadèmiques del vilanoví) que la novetat de la qual tractava Creus era més aviat un exemplar del "*Compendi o lliçó abreujada de las Constitucions*" de "*lo celebrat jurisconsult*" Narcís de Sant Dionís, exemplar

³⁶ BERART (1627, pàg. 339 a). FERRO (1999, pàg. 89).

³⁷ GARCIA MASTRILLO (1616, pàg. 225, núm. 71). D'entre les dues fonts d'aquests dos autors, Guerino Pisone només es referia a la defensa de les lleis per part dels advocats, en un dels seus comentaris al *Re magistratibus et Republica Venetorum* de Gaspar Contarini (el número 60: CONTARINI, 1592, pàg. 118v-119r); i l'eclesiàstic Diego SIMANCAS (1565, pàg. 73), al seu *Collectaneorum de Re Publica*, comentant el títol 1 de la llei de les *Novelles* de Marcia ("*Iudices legum custodes, et earum peruigiles defensores esse debent*"), afegia la menció dels "*nomophylaces*", sense donar-ne l'origen.

³⁸ BALAGUER I MERINO (1874a). FRANCISCO DE CÁRDENAS (1874, 1874). "*Del derecho del señor en la antigua Cataluña*". *Revista de la Universidad de Madrid*. Núm. 3 (4), pàg. 361-384. En resposta a aquesta notícia, Balaguer assenyalava un exemplar de la impressió de 1495 de les Constitucions de Catalunya de l'Arxiu Municipal de Barcelona, amb data, per ell, insegura: 1485-1493.

³⁹ CREUS (1874a, pàg. 232). Es tracta d'una de les versions catalanes del *Compendi* de Narcís de Sant Dionís, la del ms. 832 de la Biblioteca de Catalunya (F 4r-80r), que Manuel Creus vengué el 1922 a la dita institució.

que relacionava amb el de l'inventari de Lluís Lull i recordava que Torres Amat ja n'havia mencionat un altre en el *Diccionario crítico*.⁴⁰ Posteriorment, afegia que Sant Dionís era un dels tres recopiladors, a més de “Jaume Callicio y En Bonanat de San Pere”, de la *Compilació* de 1413, repetint –semblava– l'error segons el qual Sant Dionís hauria estat escollit al mateix temps que els altres dos juristes (error que es podria derivar de la lectura de Torres Amat). Creus, en la seva resposta del 30 de novembre de 1874 a la mateixa revista, reconegué tàcitament la possible identificació, negà que es tractés de l'exemplar de l'inventari que digué Balaguer i donà un títol exacte al que havia transcrit a l'anterior article, però corregint “*amplificat*” per “*appellat*”.⁴¹ Després transcrivia el pròleg de Sant Dionís i l'índex de rúbriques del *Compendi* segons aquest manuscrit en el seu poder.

Anys més tard, el 1888, Creus va escriure una altra obra de reivindicació de les institucions medievals catalanes, *Un golpe de estado desconocido hasta aquí en la historia de Cataluña*. En aquesta obra cità el mencionat passatge del llibre de Víctor Balaguer, segons el qual Sant Dionís havia comparat els diputats amb els *nomophylakes* d'Atenes, i realitzà una descripció del manuscrit que posseïa. Hi incloïa un índex de les obres contingudes (a més del *Compendi* de Sant Dionís) i una transcripció del llistat dels membres de la Diputació que aquest manuscrit també presenta, llistat en el qual figurava Sant Dionís dues vegades com a oïdor de comptes pel braç eclesiàstic: com a canonge de Lleida (trienni de 1416-1419) i com a canonge de Barcelona (1440-1443).⁴² No sembla, però, que la seva publicació tingués gaire ressò.

LA RECUPERACIÓ HISTORIOGRÀFICA DEL PERSONATGE

El 1907, a la *Revista jurídica de Catalunya*, Guillem Maria de Brocà, en l'article en què publicà les seves taules sobre les edicions de la *Compilació* de 1413 (1495, 1588 i 1589, 1704), de nou repeteix que Narcís de Sant Dionís fou escollit amb Bonanat Pere i Callís per complir la Constitució de 1413 “*Per tal*

⁴⁰ BALAGUER I MERINO (1874b, pàg. 302). Es recorda, però, que els volums de què tractava Torres Amat eren cinc: els tres catalans de la Biblioteca d'Antonio Agustín (El Escorial), i els dos de l'ACA. Sobre l'inventari de Lluís Lull vegeu MADURELL (1955, pàg. 226).

⁴¹ CREUS (1874b, pàg. 137). En efecte, la correcció donava per fi el títol autèntic segons el ms. 832.

⁴² CREUS (1888, pàg. 125 i 127).

que les leys".⁴³ Seguidament, en nota, descrivia el volum de la corona d'Aragó (còdex 1 de la Generalitat), sense donar més dades de Sant Dionís. El 1909-1910, en l'article dedicat als juriconsults catalans, Brocà simplement afirmà, quant a les característiques identificatives de Sant Dionís, que fou canonge de Barcelona i compilador amb Pere i Callís i que escrigué un *Compendi*.⁴⁴

El 1910, Ramon d'Abadal i Jordi Rubió i Balaguer publicaren el seu fonamental article en què analitzaven el procés de formació de la *Compilació* de 1413 i editaren els albarans de la Diputació de 1415 a 1424. Negaren per primera vegada que Sant Dionís fos un dels tres escollits en les Corts de 1413, tot afirmant que foren només dos: Callís i Pere.⁴⁵ Seguidament, concloueren que Sant Dionís i Basset formaren una segona comissió, posterior a la dels dos primers juristes (Callís i Pere), i escollida per la Diputació. Els albarans publicats, a més, donaven notícia d'una altra dignitat de Sant Dionís: l'ardiaconat de Ribagorça; i ratificaven el seu grau universitari: doctorat en lleis.

El 1927, Ferran Valls i Taberner reconegué l'avenç de l'article d'Abadal i de Rubió quant a la tasca compiladora de Sant Dionís.⁴⁶ Especificà que la família Sant Dionís devia haver estat de Girona i que Sant Dionís podria haver tingut algun parentiu amb el doctor en lleis homònim, mort abans de 1387.⁴⁷ Aportà noves confirmacions a la seva possessió d'una canongia a Barcelona, a partir del *Liber camisiae* de resolucions capitulars de la catedral de la ciutat; i una carta de la reina Maria en què se li reconeixia l'ardiaconat de Besalú. Afirmava (recordant l'asseveració de Serra i Postius i la refutació de Torres Amat, ja comentades) que pogué perfectament mantenir dos canonicats, a Girona (a partir del pròleg de Mieres a l'*Apparatus*) i a Barcelona (a partir del pròleg al *Compendi*). Per acabar, distingia entre el Narcís de Sant Dionís jurista i un homònim cavaller contemporani, i consignava tots els manuscrits que es coneixen fins al moment del *Compendium*, en versions llatina i catalana.

⁴³ BROCÀ (1907, pàg. 267-268). També en BROCÀ (1909-1910, pàg. 491; 496), a les entrades a Callís i Bonanat Pere.

⁴⁴ BROCÀ (1909-1910, pàg. 497).

⁴⁵ ABADAL-RUBIÓ (1910, pàg. 5); d'acord amb el Capítol de Corts del 21 de juny de 1413, que també reproduïen, en què només es determinava que fossin dues idònies persones, i no tres, com a la Constitució del 31 d'agost de 1413.

⁴⁶ VALLS I TABERNER-PUJOL I TUBAU (1927). Es tracta de l'article a la *Revista Jurídica de Catalunya* en què Pujol i Tubau transcrivien una versió llatina del *Compendi* al ms. de la Seu d'Urgell.

⁴⁷ Recollia la carta als hereus d'aquest doctor del segle XIV Narcís de Sant Dionís, expedida per Joan I: VALLS I TABERNER-PUJOL I TUBAU (1927, pàg. 228).

ASSAJOS DE PERFILAMENT BIOGRÀFIC I IDEOLÒGIC DE SANT DIONÍS

Amb posterioritat, la historiografia ha anat delimitant el personatge, amb algunes divergències. Ignacio Rubio y Cambronero publicà el 1950 una nòmina dels diputats i oïdors de la Diputació, la mateixa que ja publicà Creus.⁴⁸ Aquest cop, tant les dues auditories de comptes, en el trienni 1416-1419 i en el 1440-1443, com els canonicats de Lleida i Barcelona, que regentà respectivament en els dos triennis, sí que vindrien a sumar-se a les característiques conegudes del personatge.

Aquell mateix any (1950) i tretze anys més tard (1963), Francisco Elías de Tejada repetí vells errors biogràfics sobre Sant Dionís, però recordà, per primera vegada, que també fou ardiaca d'Empúries.⁴⁹ En analitzar el seu pactisme, Elías de Tejada afirmava que havia plasmat diàfanament el concepte de la monarquia limitada, especialment en alguns dels títols del *Compendium*, com aquell, llarguíssim, rubricat *De hiis que dominum regem facere non decet*.

Josep Maria Font i Rius (1988) aplegà totes les dades fins a Valls i Taberner i Rubió y Cambronero, i n'aportà altres de noves: com la seva presència a les Corts de 1419, de 1420 i de 1450-1453, i que fou escollit inquisidor contra infractors de les Constitucions, el 1421.⁵⁰ La conclusió de la seva semblança del personatge fou la identificació del diputat de comptes (ardiac de Ribagorça), el canonge de Barcelona (al pròleg del *Compendi* i a altres documents, com els que consignen la seva auditoria de comptes de 1440-1443), el canonge de Girona i l'ardiac de Besalú (a partir de Mieres i el document aportat per Valls i Taberner). Igualment, suposà que l'homònim doctor en lleis del XIV podria haver estat el seu pare, considerant-ne el comú origen gironí.⁵¹

Tot augmentant les coneixences sobre els primers any de Sant Dionís, però també matisant la seva ideologia, Josep Perarnau aportà en una

⁴⁸ RUBIO Y CAMBRONERO (II, 1950, pàg. 209, 212), en efecte, la confegí transcrivint la del ms. 832 de la Biblioteca de Catalunya, tot contrastant-la, però, amb altres fonts. També mencionava l'anterior publicació de CREUS (1888).

⁴⁹ ELÍAS DE TEJADA (1950, pàg. 180; i 1963, pàg. 287-298).

⁵⁰ FONT I RIUS (1988, pàg. 24-25).

⁵¹ El dit personatge, també jutge reial, havia participat en les Corts de Cervera el 1359 (FERRER I MALLOL, 1984, pàg. 222). La família Sant Dionís de Girona, de la qual el dit doctor en lleis era membre conspicu, figura molt ben documentada a l'obra de GUILLERÉ (1993 i 1994).

breu ressenya certes dades sobre la seva formació a la Cort de Benet XIII. Insinuava que el pactisme del seu *Compendium* es podria trobar influït per l'oportunisme del pontífex a favor del Trastàmara recentment entronitzat com a monarca catalanoaragonès.⁵² Sembla que, com a complement d'aquesta dada, Perarnau recordava que Felip de Malla, cèlebre teòleg oposat en diverses ocasions a Alfons IV en defensa del General, havia revocat l'elecció de Sant Dionís com a oïdor de comptes del trienni 1425-1428, en el qual De Malla exercí la presidència de la Diputació com a diputat eclesiàstic.⁵³ Si no interpreto malament aquestes al·lusions, Sant Dionís no seria pas, segons Perarnau, un pactista de conviccions completament sinceres.

Quant a la unitat biogràfica del personatge, Aquilino Iglesia Ferreirós denuncià el 1999 la certa lleugeresa de les identificacions avantdites, tot recordant que Mieres escrigué al seu pròleg a l'*Apparatus* que Sant Dionís fou ardiaca d'Empúries, dada que dificultaria la identificació amb l'ardiaca de Ribagorça i el de Besalú.⁵⁴ A més, aquest especialista no abonava la possibilitat que l'homònim del segle XIV pogués haver estat pare de Sant Dionís.

Marta Bueno, però, ha resultat en bona mesura el dubte sobre l'acumulació de canonicats tot redescobrint la declaració de béns del mateix Sant Dionís de 1436, a les Corts de Barcelona, quan va ser citat en un plet obert contra una facció política oposada a certa resolució de Corts, promoguda per la reina Maria per a l'enviament de galeres al seu marit Alfons IV, embrancat en la guerra amb Gènova. En la dita declaració, admetia que tenia diverses canongies, com la de Barcelona i la de Girona, entre altres dignitats, com l'ardiaconat de Besalú.⁵⁵

⁵² PERARNAU (1994). La vinculació de Sant Dionís amb Benet XIII es pot resseguir efectivament a CUELLA ESTEBAN (2006, pàg. 43, 348-349; 2011, pàg. 276-277).

⁵³ Quant a la remoció de Sant Dionís, Perarnau es referia a ACA, Correspondència de la Generalitat, *Cartes trameses*, N-641 fins a N-643. El sòlid constitucionalisme de Felip de Malla va ser exposat per Perarnau anteriorment (1978; especialment per al trienni avantdit, pàg. 200-201). Vegeu també PERARNAU (2008).

⁵⁴ IGLESIA (1999, pàg. 322 i seg.).

⁵⁵ BUENO (2001, pàg. 211). Declaració de béns del 23 de juliol de 1436: *CARAVYC* XX, pàg. 20.

CONCLUSIONS I CONSIDERACIONS FINALS

Narcís de Sant Dionís gaudí de la fama, segurament ben merescuda, d'haver-se aplicat a l'enllestiment de la *Compilació* amb esforç equivalent al que hi esmerçaren Bonanat Pere i Jaume Callís, que havien donat forma al projecte i possibilitaren l'inici de la redacció.⁵⁶ No és estrany que, arrambat Francesc Basset, el record posterior adobés una terna que igualés Sant Dionís als dos primers comissionats, Callís i Pere, fins que, desplaçant també Regassol, el considerés el tercer dels escollits per Ferran I el 14 de setembre de 1413. Com s'ha dit, Mieres plasmà al pròleg del seu *Apparatus* aquesta magnificació.

Tot i que seria recordat també com autor del *Compendium*, la seva figura anà perdent progressivament atributs característics, com el seu doctorat i les prebendes eclesiàstiques que regentà, quedant enfosquida i un xic remota per als autors de finals del segle XVII i del XVIII. Només la revifada del catalanisme institucional del XIX atorgà a Sant Dionís un paper de creixent importància, i el convertí en garant de les formes polítiques tardomedievales del General, sovint identificat amb la mateixa Diputació: d'aquesta manera abillà Sant Dionís com a teoritzador del poder de la institució, de vegades amb cites, com s'ha vist, apòcrifes.

L'estudi científic posterior va recuperar, ampliar i unificar les dades de la documentació. Com era habitual en el sistema de prebendes medieval, Sant Dionís ostentà, efectivament, més d'un canonicat. Però la successió d'ardiaconats, presents de manera dispersa a la documentació, proporcionà arguments a una part de la bibliografia per dubtar de la unitat del personatge, els quals, però, no han estat del tot escoltats perquè la coherència de les dades fa versemblant la seva atribució a una sola figura.⁵⁷

⁵⁶ BUENO (2000, pàg. 830-831) publicà un albarà (25 de maig de 1427) en què Callís i Pere presentaren dos quaderns amb la *Compilació* traduïda i ordenada. A partir de llavors, es registren albarans sobre la tasca de redacció. Per una altra banda, el dit albarà del 9 de juny de 1422 (ABADAL-RUBIÓ, 1910, pàg. 36-37, amb mes erroni: gener, vid. *supra*) mencionava l'esma de Sant Dionís per acabar de traduir i sistematitzar la *Compilació* (Francesc Basset no hi figura pas). Els albarans sobre el procés compilatori donen un balanç de 100 florins cobrats per Basset, enfront dels 265 de Sant Dionís, molt més a prop dels 350 per cap que Callís i Pere perceberen.

⁵⁷ Cal afegir les dades següents. L'ardiaconat de Ribagorça l'obtingué Sant Dionís a principis de 1416, segons un document de Benet XIII de les darreries de l'any anterior (CUELLA ESTEBAN, 2006: 348-349); el permutà pel de Besalú amb Joan de Vilanova el 19 de juliol de 1421 (ADG, *Registre d'itineris*, I-2, F 87v-88r). El 20 d'agost de 1441 va permutar aquest darrer ardiaconat per la pabordia de juny de

La ideologia de Sant Dionís, darrer dels aspectes a considerar, va ser enaltida pels autors del segle XIX ja analitzats més enllà dels seus veritables propòsits. La bibliografia posterior ha acostumat a considerar-lo un representant del pactisme per haver col·laborat en la *Compilació* i haver redactat una guia o compendi que redundés en la vàlua d'aquella. Però el cert és que la seva tasca com a doctor en lleis i compilador no per força hauria d'haver exigint una activa militància en l'esmentat corrent polític.⁵⁸ D'altra banda, el seu *Compendium* oferia un mètode oposat al de la *Compilació*, tal com assevera el seu pròleg, perquè orientava d'un mode més àgil els advocats en la recerca de textos legals.⁵⁹ I aquesta determinació pràctica de proporcionar un manual auxiliar als juristes el limita en bona mesura a les necessitats immediates de la professió. De fet, la seva obra no permet una àmplia volada a les manifestacions d'autor, perquè és composta de retalls, de vegades literals, de Constitucions que resumeix per paràgrafs, i no dóna cap marge a la jurisprudència a què dedicaren obres juristes contemporanis com ara Mieres i Callís.

Quant al contingut del *Compendium*, sense pretendre'n una anàlisi aprofundida, si bé és considerable l'extensió del títol *De hiis que dominum*

la catedral de Girona (ADG, *Manual de col·lacions de beneficis*, D-190, F 170v-171r). Considerant els anys de redacció de l'*Apparatus* de Mieres, és possible que Sant Dionís ocupés posteriorment l'ardiaconat d'Empúries (sobre el qual, però, encara no es disposa de documentació directa). Quant a la vinculació familiar de Sant Dionís, el seu testament (1458) i el del doctor en lleis Dalmau de Sant Dionís (1432) han permès descobrir que foren germans, ambdós de Girona. Així mateix, Dalmau fou pare del cavaller Narcís de Sant Dionís, que sostingué la reina Joana Enríquez al setge de Girona. No obstant això, no s'han pogut trobar encara els lligams amb el jutge reial de Pere III, Narcís de Sant Dionís, i amb la resta de l'arbre dels Sant Dionís gironins del segle XIV. He intentat exposar tota aquesta informació a ÀLVAREZ (2012).

⁵⁸ Recordeu, per exemple, la trajectòria vital de Callís, que va prosperar a redós de la nova dinastia Trastàmara.

⁵⁹ "Com [...] lo senyor rey en Fferrando en la Cort de Barchinona haze ordonat que les dites Constitucions [...] fossen aromançades e que [...] fossen sots còngruus títols col·locades, considerant yo [...] que per la dita forma se haurien a destruir quasi infinits llibres segons les antigues compilacions ja escrits e altres sens grans treballs e despeses haver de nou a fer e scriure [...] per ço he encercada e [...] trobada doctrina molt breu per la qual sens res innovar en les antigues compilacions de les dites Constitucions cascun porà sens alcuna dificultat trobar en promptu tot quant en les dites Constitucions és determenat e comprès" (ACA, *Còdex de la Generalitat*, 1, primers dos folis, sense numerar: traducció força propera a la llatina). No és del tot clara la referència a la destrucció de llibres, perquè la *Compilació* es confegí transcrivint i traduint còpies extretes de l'Arxiu Reial, expedides per l'arxiver Diego García, no a partir d'escapalls de documents originals (vegeu ABADAL-RUBIÓ, 1910; si no és que es referia també a la contínua refecció d'exemplars de la *Compilació* per tal de posar-la al dia: BUENO, 2001, pàg. 214-215); però és explícita l'elecció d'un viarany paral·lel al de la *Compilació*.

Regem facere non decet (sumada a la de l'anterior *De hiis que dominus Rex facere debet*), no és pas menyspreable la propietat i la completeness del títol que conté les regalies del monarca, *De iure fisci et eius regaliis*, amb la transcripció íntegra, no ja resumida, d'usatges de la preponderància del *Princeps namque*, motiu de contínues friccions entre la corona i el General, ja des de Pere III, i recentment amb Ferran I. En definitiva, al dit títol, hi menciona més de vint usatges, mentre que a l'exemplar original llatí de la *Compilació* n'hi ha dotze.⁶⁰

En relació amb la Diputació, de la qual formà part en dues ocasions, la topada que Sant Dionís hi tingué a finals de 1425 per haver-ne estat remogut com a oïdor de comptes, mostra que no respectà la normativa interna de la institució. A més, per contrarestar el procés obert pel procurador del General, Bartomeu Ripoll, apel·là al mateix Alfons IV, que es trobava a València, i es pot percebre cert ressò de la disputa subsegüent entre els representants de la Diputació i Sant Dionís al volum de cartes trameses de la Generalitat. Al bell mig d'altres tensions entre la corona i la Diputació, l'apel·lació de Sant Dionís no degué semblar gaire lleial.⁶¹

Conclusions ulteriors, a partir del seu inici de carrera al costat de Benet XIII, potser no casen amb la comentada declaració de béns de 1436. La figura de Sant Dionís, afortunadament cada cop més contextualitzada, podria haver estat la d'un pactista moderat i més aviat acomodaticí.⁶² Segurament, una comparació entre el contingut de la *Compilació* i el del *Compendium*, de vegades força dispars, hauria de perfilar amb més precisió la ideologia de l'autor d'aquest opuscle, certament un manual imprescindible per conèixer el dret tardomedieval català.

Altafulla, 28 d'agost de 2013

⁶⁰ El *Compendium* llatí: VALLS I TABERNER-PUJOL I TUBAU (1927: 444-446). L'exemplar original llatí de la *Compilació*: ACA, *Còdex de la Casa Reial*, 10, F 89v-91v.

⁶¹ La documentació que he pogut examinar (ACA, Correspondència de la Generalitat, *Cartes trameses*, N-641) no aclareix en quina infracció incorria l'elecció de Sant Dionís. Sobre aquesta etapa de conflictes, vegeu, com s'ha dit, PERARNAU (1978 i 2008). Tot i que amb reserves, cal considerar també que els Sant Dionís més propers a Narcís de Sant Dionís (el seu nebot homònim, i besnebots Pere, Bernat, Dalmau Gabriel, el seu hereu universal el 1458) van ser resoluts reialistes durant la guerra civil catalana (vid. nota 57).

⁶² És a dir, no hauria estat partidari d'un pactisme exacerbant, tal com es desvela en dècades posteriors: vegeu FERRO (1999: 272-273 i núm. 93).

BIBLIOGRAFIA

Fonts manuscrites:

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó.

ADG = Arxiu Diocesà de Girona.

Biblioteca Capitular de la Seu d'Urgell.

Biblioteca Colombina de Sevilla.

Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial.

Bibliografia impresa:

D'ABADAL Y VINYALS, Ramon-RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1910): "Notes sobre la formació de les compilacions de Constitucions i altres Drets de Catalunya i de capítols de Corts referents al General". *Estudis universitaris catalans*. Núm. 4, pàg. 409-445. [Dono pàgines d'una separata: pàg. 3-39.]

AGUILAR PIÑAL, Francisco (1983): *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII. Tomo VI. N-Q*. CSIC, Madrid.

AGUSTÍN, Antonio (1772): *Antoni Augustini archiepiscopi tarraconensis opera omnia quae multa adhibita diligentia colligi potuerunt*. Vol. VII. Typis Josephi Rocchi, Lucae.

ÁLVAREZ GÓMEZ, Daniel (2013): "Final de les Corts de 1413. Edició del memorial del 6 de setembre". *Initium*. Núm. 18, pàg. 99-126.

– (2012): "Els testaments de Narcís de Sant Dionís (1458) i del seu germà Dalmau (1432)". *Cuadernos de Historia del Derecho*. Núm. 19, pàg. 233-255.

ÁLVAREZ MÁRQUEZ, Carmen (2003): "El itinerario de adquisiciones de libros de mano de Hernando de Colón". *Historia, instituciones, documentos*. Núm. 30, pàg. 55-102.

ANTOLÍN, Guillermo (1910): *Catálogo de los códices latinos de la Biblioteca del Escorial*. Tomo I. Imprenta helénica, Madrid.

– (1911): *Catálogo de los códices latinos de la Biblioteca del Escorial*. Tomo II. Imprenta helénica, Madrid.

ANTONIO, Nicolás (1788): *Bibliotheca Hispana Vetus sive hispani scriptores qui ab Octaviani Augusti aevo ad annum Christi MD floruerunt... curante Francisco Perezio Bayerio*. Tomus secundus. Apud viduam et heredes D. Ioachimi Ibarrae regii quondam typographii, Matriti.

BALAGUER, Víctor (1858): *La libertad constitucional*. Imprenta nueva de Jaime Jepús y Ramon Villegas, Barcelona.

BALAGUER I MERINO, Andreu (1874a): "Novas". *La Renaxensa*. Any IV. Núm. 16, 10 de juny de 1874, pàg. 203-204.

– (1874b): "De la 1ª edició dels «Usatges, Constitucions y altres lleys de Catalunya»". *La Renaxensa*. Any IV. Núm. 25, 10 de setembre de 1874, pàg. 300-302.

BERART, Gabriel (1627): *Speculum visitationis secularis omnium magistratum*. Ex typographia Sebastiani Matheuat, Barcinone.

BROCÀ, Guillem M. De (1907): "Taula de les stampacions de les constitucions y altres drets de Cathalunya y de les costumes y ordinaçions de ses diverses paratges".

- Revista jurídica de Catalunya*. Tomo 13, pàg. 265-287; 505-520; 591-598.
- (1909-1910): “Juristes i juriconsults catalans dels segles XIV-XVII”. *Anuari de l’Institut d’Estudis Catalans*. Núm. 3, pàg. 483-515.
- BUENO SALINAS, Marta (2000): “Edición de diversos documentos relativos a la llamada «Primera Compilació»”. *Initium*. Núm. 5, pàg. 827-834.
- (2001): “Narcís de Sant Dionís y la primera recopilación sistemática del Derecho catalán”. A IGLESIA FERREIRÓS, Aquilino ed. (2001): *El dret comú i Catalunya. Actes del X Simposi Internacional. Barcelona, 2-3 juny de 2001. La superació d’una sistemàtica: el Dret Patrimonial*. Associació Catalana d’Història del Dret “Jaume de Montjuïc”, Barcelona, pàg. 199-222.
- CAMPABADAL I BERTRAN, Mireia (2004). *El pensament i l’activitat literària del Setcents català*. Vol. 1. Edicions Universitat de Barcelona, Barcelona.
- CAPMANY, Antoni de (1821): *Práctica y estilo de celebrar Cortes en el reino de Aragón, Principado de Cataluña y reino de Valencia y una noticia de las Cortes de Castilla y Navarra recopilado todo y ordenado por Don Antonio de Campani* [sic]. Imprenta de don José Collado, Madrid.
- CARAVYC [més el núm. del vol.] = REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA (1896-1922): *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y principado de Cataluña*. Real Academia de la Historia, Madrid. Vol. XI, XII, XIII, XX.
- CATALÁ SANS, Jorge Antonio (2001): “Pérez Bayer después del viaje a Italia”. *Estudis: Revista de historia moderna*. Núm. 27, pàg. 229-246.
- CC = FONT I RIUS, Josep Maria ed. (1988): *Constitucions de Catalunya incunable de 1495*. Edició facsímil, amb introducció. Departament de Justícia, Barcelona.
- CEBRIÁN, José (1997): *Nicolás Antonio y la Ilustración española*. Kurt and Roswitha Reichenberger, Erfurt.
- COLÓN, Hernando (1992): *Abecedarium B y Supplementum*. Edició facsímil. Fundación Mapfre América; Cabildo de la Catedral de Sevilla, Madrid.
- CONTARINI, Gaspar (1592): *De magistratibus & Re Publica Venetorum*. Apud Io. Bapt. Ciottum, Venetiis.
- CREUS, Teodor (1874a): “Usatges i Constitucions de Catalunya”. *La Renaxensa*. Any IV. Núm. 19, 10 de juliol de 1874, pàg. 231-232.
- (1874b): “De les constitucions de Catalunya i del Compendi que’n feu Micer Narcís de sant Dionís”. *La Renaxensa*. Any V. Núm. 4, 30 de novembre de 1874, pàg. 136-140.
- (1888): “Un golpe de estado hasta ahora desconocido en la historia de Catalunya”. *Boletín de la Real Academia de la Historia*. Tomo 13, pàg. 61-169. [A partir de la transcripció en línia de www.cervantesvirtual.com: consulta 17 de juliol de 2013.]
- CUELLA ESTEBAN, Ovidio (2006): *Bulario de Benedicto XIII*. Vol. III: *La Curia de Peñíscola (1412-1423)*. Institución Fernando el Católico (CSIC); Excelentísima Diputación de Zaragoza, Zaragoza. (*Fuentes históricas aragonesas* 40.)
- (2011): *Bulario de Benedicto XIII (1394-1423)*. Vol. V: I. *La Curia Cesaraugustana. II. Los grupos privilegiados: servidores del Papa y del Rey*. Institución Fernando el Católico (CSIC); Excelentísima Diputación de Zaragoza, Zaragoza (*Fuentes históricas aragonesas* 58).

- DURAN, Eulàlia-TOLDRÀ, Maria (2006): *Repertori de manuscrits catalans (1620-1714)*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- ELÍAS DE TEJADA, Francisco (1950): *Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval*. Ayma, Editor, Barcelona.
 – (1963): *Historia del pensamiento político catalá. Tomo I. La Cataluña clásica*. Ediciones Montejurra, Sevilla.
- FERRER I MALLOL, M. Teresa (1984): “Els primers diputats de la Generalitat de Catalunya”. *Miquel Coll i Alentorn. Miscel·lània d'homenatge en el seu vuitantè aniversari*, (1984). Fundació Jaume I, Barcelona, pàg. 221-269.
- FERRO, Víctor (1987): *El Dret Públic Català. Les institucions de Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Eumo Editorial, Barcelona.
- FONT I RIUS, Josep Maria (1988): Introducció a CC.
 – (1990): “La compilació manuscrita de les Constitucions de Catalunya (1413-1422)”. *Medievalia*. Núm. 9, pàg. 107-132.
- FRANCKENAU, Gherard Ernest (1780): *Sacra Themidis Hispaniae Arcana, Iurium legumque ortus, progressus, varietates et observantias, cum praecipuis glossarum commentariorumque, quibus illustrantur, auctoribus, et fori hispani praxi hodierna, publicae luci exponit D. Gerardus [...]*. Apud Antonium Sancham, in platea vulgo de la Aduana vieja, Matriti.
- GARCÍA MASTRILLO (1616): *De magistratibus, eorum imperio et iurisdictione [...]*. Pars II. Apud Franciscum Ciottum Venetum, Panormi.
- HERNANDO I DELGADO, Josep (2002): “Del llibre manuscrit al llibre imprès. La confecció del llibre a Barcelona durant el segle XV. Documentació notarial”. *Arxiu de textos catalans antics*. Núm. 21, pàg. 257-603.
- IGLESIA FERREIRÓS, AQUILINO (1999): “EL CONCEPTO DE DRET COMÚ EN MIERES”. *INITIUM*. NÚM. 4, PÀG. 185-393.
 – (2000a): “Liber Usatici y Tomás Mieres. Notas deshilvanadas y materiales de trabajo”. *Initium*. Núm. 5, pàg. 1-132.
 – (2000b): “Frangullas ou migallas (4)”. *Initium*. Núm. 5, pàg. 475-567.
- MADURELL I MARIMON, Josep M., anotados por RUBIO Y BALAGUER, Jorge (1955): *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*. Gremio de Editores et al., Barcelona.
- MIERES, Tomàs (1621): *Apparatus super Constitutionum Curiarum Generalium Cathaloniae, per Thomam Mierem in decretis licentiatum et jurisperitum gerundensem editi, etc.* [Dos volums: Pars prima; Pars altera.] Typis, et aere Sebastiani a Cormellas, anno 1621, Barcinonae.
- MONTAGUT, Tomàs de ed. (2006): *Llibre dels quatre senyals*. Ed. facsímil de l'ed. de 1634, Barcelona. I estudi introductor. Dos volums. Editorial Base, Barcelona.
- PERARNAU, Josep (1978): *Felip de Malla. Correspondència política*. A cura de Josep Perarnau. Vol. 1. Editorial Barcino, Barcelona.
 – (1994): [Ressenya a] “Mariàngela VILALLONGA, La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori biobibliogràfic. Pròleg de Martí de RIQUER (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 34). Barcelona, Curial Edicions catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1993, 232 pàg.”. *Arxiu de Textos Catalans Antics*. Núm. 13, pàg. 436-438.

- (2008): “Felip de Malla, president de la Generalitat de Catalunya, defensa la villa de Cervera de les velleïtats dels Trastàmara”. *Arxiu de textos catalans antics*. Vol. 27, pàg. 87-113.
- PUIG I OLIVER, Jaume de (2001): “L'exemplar sevillà manuscrit del *Compendium Constitutionum Cathaloniae Generalium*”, *Quaderns de la Selva. Centre d'estudis selvatans*. Núm. 13, pàg. 281-288.
- RUBIO Y CAMBRONERO, Ignacio (1950): *La Deputació del General de Catalunya en los siglos XV y XVI*. 2 vol. Diputació Provincial de Barcelona, Barcelona.
- SÁNCHEZ DE MOVELLÁN TORENT, Isabel (2004): *La Diputació del General de Catalunya (1413-1479)*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- SIMANCAS, Diego (1565): *Collectaneorum de Re Publica, Libri novem*. Ex Typographia Adriani Gemarthei, Valdoliti.
- TORRES AMAT, Félix (1836): *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*. Imprenta de J. Verdaguer, Barcelona.
- VALLS I TABERNER, Ferran-PUJOL I TUBAU, Pere (1927): “El «*Compendium Constitutionum Cathaloniae*» de Narcís de Sant Dionís”. *Revista Jurídica de Catalunya*. Núm. 23, pàg. 228-274, 352-370 i 440-467.
- ZARCO CUEVAS, Julián (1932): *Catálogo de los manuscritos catalanes, valencianos, gallegos y portugueses de la biblioteca de El Escorial*. Tip. De Archivos, Madrid.

[Recepció de l'article: 23-1-2014]

[Acceptació de l'article: 6-5-2014]